

Список використаних джерел:

1. Шульга А.М. Теория государства и права: учебн. пособие. Харьков, 2006. 196 с.
2. Хропанюк В.Н. Теория государства и права: учебник / под ред. Стрекозова В.Г. 3-е изд., доп., испр. Москва: Интерстиль, 2008. 378 с.
3. Лопушняк Г.С. Соціальний захист населення: теоретична концептуалізація та особливості державного управління. Теорія та практика державного управління. 2011. Вип. 2. С. 277–284. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpu_2011_2_46.
4. Право соціального забезпечення: Навч. посіб. для студ. юрид. спец, вищ. навч. закл. / П.Д. Пилипенко, В.Я. Бурак, С.М. Синчук та ін. / За ред. П.Д. Пилипенка. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. 496 с.
5. Про пенсійне забезпечення: Закон України від 05.11.1991 р. № 1788-ХІІ. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1788-12> (дата звернення: 16.12.2017).
6. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: Закон України від 09.04.1992 р. № 2262-ХІІ. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2262-12> (дата звернення: 16.12.2017).
7. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 р. № 1058-ІV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1058-15> (дата звернення: 16.12.2017).
8. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: Закон України від 02.03.2000 р. № 1533-ІІІ. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1533-14> (дата звернення: 16.12.2017).
9. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23.09.1999 р. № 1105-ХІV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1105-14> (дата звернення: 16.12.2017).

УДК 349.2

ЧИЖМАРЬ Ю.В.

ФУНКЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ТРУДОВОГО ПРАВА

У статті розкриті функції трудового права та здійснена їх класифікація. Під ними розуміється діяльність з упорядкування й регулювання трудових відносин, що виникають із приводу використання здатності людини до праці. За допомогою встановлення й реалізації трудових норм права на основних напрямках її дії. Коли виявляється поєднання засад публічного і приватного права в умовах ринкових відносин і з урахуванням принципів соціальної співпраці, підтримки соціального миру, захисту працівника від свавілля роботодавця.

Ключові слова: захист працівника, класифікація, права працівників, праця, ринкові відносини, роботодавець, соціальна співпраця, соціальний мир, трудові відносини, функції трудового права.

В статье раскрыты функции трудового права и осуществлена их классификация. Под ними понимается деятельность по упорядочению и регулированию трудовых отношений, возникающих по поводу использования способности человека к труду. Посредством установления и реализации трудовых норм права на основных направлениях ее действия. Когда обнаруживается сочетание принципов публичного и частного права в условиях рыночных отношений и с учетом принципов социального сотрудничества, поддержки социального мира, защиты работника от произвола работодателя.

Ключевые слова: защита работника, классификация, права работников, труд, рыночные отношения, работодатель, социальное сотрудничество, социальный мир, трудовые отношения, функции трудового права.

The article reveals the functions of labor law and their classification is carried out. Under them refers to the work on the regulation and regulation of labor relations arising from the use of human ability to work. Through the establishment and implementation of labor norms of law in the main directions of its action. When the combination of principles of public and private law in the conditions of market relations and taking into account the principles of social cooperation, support of social peace, protection of the employee from the employer's arbitrariness is revealed.

Key words: classification, employee protection, employer, labor law functions, labor relations, labor, market relations, social cooperation, social peace, workers' rights.

Вступ. У системі трудових правовідносини важливу роль відіграють функції національного права, адже від правильного визначення та ефективного їх правозастосування напряму залежать соціальна стабільність, економічний добробут держави й потенціал людських ресурсів. Забезпечення належного рівня трудових прав та інтересів працівників важливе не лише на національному рівні, а й на глобальному, оскільки це зменшує соціальну напругу у світі, а також є запорукою збереження миру.

Актуальність статті пов'язана з вирішенням відповідних завдань у сфері регулювання трудових і пов'язаних із ними відносин у контексті узгодження (і наближення) національного законодавства з міжнародними, зокрема європейськими, стандартами.

В Україні дослідженням функцій національного трудового права займалися О. Аврамова, М. Александров, Б. Беззуб, Н. Болотіна, О. Гаєва, Л. Гінцбург, В. Жернаков, Т. Занфірова, Б. Беззуб, С. Іванов, М. Іншин, М. Карпушин, А. Кацуба, Р. Лівшиць, Р. Майданик, А. Мамедова, А. Мацюк, О. Міхатуліна, Ю. Орловський, О. Панасюк, А. Пашерстник, Л. Переваголова, П. Пилипенко, О. Процевський, В. Скобелкін, Н. Хуторян, В. Щербина, О. Ярошенко та ін. Проте вони безпосередньо аналізованої нами проблематики не торкались, а зосереджували свої наукові пошуки на більш загальних спеціальних чи суміжних викликах.

Постановка завдання. Мета статті полягає в тому, щоб на основі теорії права, теорії трудового права, чинного законодавства та думок на цю проблематику вчених у галузі трудового права розкрити функції трудового права на сучасному етапі розвитку нашого суспільства.

Результати дослідження. Активна динамічна роль права виражається в його функціях, тобто напрямках правового впливу. У тлумачному словнику української мови під поняттям «функція» розуміється: а) явище, яке залежить від іншого явища, є формою його виявлення і змінюється відповідно до його змін; б) робота кого-, чого-небудь, обов'язок, коло діяльності когось, чогось; в) походить із латинського «function», що означає «виконання» [1, с. 653]. Юридична енциклопедія трактує термін «функції» як напрями чи види впливу права на суспільні відносини. У функціях виражаються роль і призначення права в суспільстві й державі, його соціальна цінність і найважливіші риси. До спеціальних функцій, власне, правових (юридичних) належать, перш за все, регулятивна й охоронна, установча й інформаційна функції. Усі вони різняться за характером (способами, засобами) впливу права на суспільні відносини. Зазначається, що функції реалізуються шляхом відповідної діяльності органів державної влади [2, с. 604].

В.І. Щербина розглядає функції трудового права як діяльність з упорядкування й регулювання відносин, що виникають із приводу використання здатності людини до праці, за допомогою встановлення й реалізації норм права на основних (магістральних) напрямках її дії, де виявляється поєднання засад публічного і приватного права в умовах ринкових відносин і з урахуванням принципів соціальної співпраці, підтримки соціального миру, захисту працівника від свавілля роботодавця [3, с. 7].

З огляду на наведене, вважаємо за більш доцільне застосовувати саме термін «примусовий вплив», оскільки, дійсно, є норми, які примушують сторону здійснювати ті чи інші дії у процесі перебування у трудових правовідносинах (наприклад щодо прямого обов'язку роботодавця забезпечити безпечні для життя і здоров'я працівника умови праці).

Як переконує Б.С. Беззуб, трудове право виконує такі основні функції: регульовальна – більшість суспільних відносин, що виникають у сфері використання найманої праці, підлягають

регулюванню нормами трудового права, через які забезпечуються конституційні права й гарантії громадян на працю, відпочинок, матеріальне забезпечення тощо; соціальна – реалізується через застосування договірному методу регламенту трудових відносин, установлення норм про умови праці й відпочинку, матеріальне стимулювання праці, підвищення кваліфікації працівників, забезпечення зайнятості, нагляду й контролю за дотриманням трудового законодавства; захисна – нормами трудового права передбачено систему заходів, спрямованих на захист трудових прав і законних інтересів трудящих, їх честі й гідності як відповідними державними органами, так і громадськими організаціями; виробнича (економічна, управлінська) – здійснення заходів, спрямованих на раціональне використання праці працівників, на зміцнення трудової дисципліни шляхом заохочення їхньої праці, участь трудових колективів в управлінні виробництвом тощо; виховна – передбачає розвиток особистості працівника, виховання в нього потреби в суспільно-корисній праці й сумлінного ставлення до виконання своїх обов'язків, зумовлених трудовим договором (контрактом) та іншими локальними нормативними актами. Значна увага приділяється правовому вихованню працівників за допомогою норм трудового права шляхом переконання, стимулювання високопродуктивної праці, здійснення контролю за дотриманням чинного законодавства і застосування примусу, передбаченого нормами адміністративного і кримінального права [4, с. 15].

З указаною градацією функцій ми погоджуємося, але зазначаємо, що до них із запропонованої класифікації необхідно вважати належними такі: *регулювальна*, без якої не можуть існувати трудові правовідносини взагалі; *захисна*, бо соціальна входить до цієї функції, а розрізнення їх, на нашу думку, є не зовсім коректним, оскільки захист у сфері праці спрямовано, насамперед, на збереження соціальних цінностей (приміром, при охороні праці); *виробнича*, яка впливає з призначення трудового права регулювати відносини у цій царині. Праця як економічна категорія є процесом, в якому здатність людини до праці поєднується із засобами виробництва. Від того, наскільки продуктивно працюватиме людина, залежить економічний результат діяльності підприємства. А ось засобами трудового права створюються умови для поєднання зусиль працівників та організаторів процесу праці для досягнення економічного ефекту [5, с. 32]; *виховна*, сутність якої полягає: а) в реалізації й розвитку в нормах трудового права гуманістичних ідей про цінність людини, визнання її гідності; це безпосередній зв'язок із таким принципом трудового права, як гуманізм, б) у відповідальності змісту норм трудового права ментальності й духу українського народу, його традиціям та укладу життя; в) у високому рівні розуміння суб'єктами змісту й сутності норм трудового права; г) в підтриманні авторитету закону й забезпеченні беззаперечності виконання його вимог [6, с. 50, 51].

У навчально-довідковому посібнику «Трудове право України» зазначається, що поруч із регулятивною й охоронною функцією трудове право виконує соціальну, захисну, виробничу й виховну [7, с. 41]. Все ж такі виділяти окремо охоронну функцію варто, адже охорона стосується всіх правовідносин, не пов'язаних із настанням порушення у сфері праці. Після порушення чийось прав у трудових правовідносинах йдеться безпосередньо про функцію захисну.

Як підкреслює П.Д. Пилипенко, трудове право виконує, поряд із соціальною, ще й спеціально-юридичні функції – захисну, виробничу й виховну [8, с. 18]. Захисна функція не має зводитися лише до охорони праці працівника. Нині виявляється ще одна важлива грань цієї функції – турбота про найповніше закріплення й послідовний розвиток прав людини в галузі праці. Трудовому праву належить бути гарантом здійснення цілого комплексу соціально-економічних прав і свобод, якими наділена людина як учасник трудового процесу. Ці права і свободи разом із політичними, громадянськими та іншими визнані світовою спільнотою фундаментом цивілізованості будь-якої держави [9, с. 22]. Але, як ми вже підкреслювали, не варто ототожнювати охоронну й захисну функції трудового права. Захисна функція, як вбачається, взагалі не зводиться лише до охорони праці, бо вона може стосуватись уже безпосередньо порушень у цій сфері, тобто коли вже виникла потреба захистити порушені права працівника чи роботодавця, але не раніше, до того діє охоронна функція щодо конкретних трудових правовідносин.

Функція захисту прав та інтересів працівника полягає не лише у проголошенні прав, але й у можливості їх реалізації, а також у встановленні правових умов для захисту порушеного права. При цьому наголосимо, що державі належить за допомогою правових засобів не тільки встановлювати трудові права й захищати їх. Правовими засобами вона має стимулювати працівників до самостійного здійснення своїх прав (наприклад шляхом договірному регулюванню), а також і самостійного їх захисту у разі порушення з боку як роботодавця, так і інших суб'єктів трудових правовідносин. У нинішній час спостерігається розширення захисної функції трудового права.

Це відбувається такими шляхами. Передусім, це розширення сфери договірного регулювання трудових відносин – як колективних, так і індивідуальних, а також створення можливостей для працюючих самостійно встановлювати умови праці зі збереженням мінімуму трудових прав, визначених централізованим законодавством. Захисна функція трудового права розширюється також шляхом поширення його норм на відносини, які раніше ним не регулювались. До захисної функції включають нові елементи: а) заборону дискримінації; б) заборону втручання в особисте життя працівника; в) захист працюючих від посягань із боку роботодавця та ін. Крім того, вчені помічають тенденцію поширення захисних положень трудового права на категорії трудящих, які не належать до найманого персоналу, на так званих автономних працівників (ремісників, дрібних торговців, осіб вільних професій, членів виробничих кооперативів, сімейних підприємств, а також на державних службовців, поліцейських і військовослужбовців) [10, с. 52].

Досліджувана нами функція трудового права здійснюється в тій мірі, в якій норми останнього забезпечують створення здорових умов праці, охорону прав та інтересів працівників у царині трудових відносин. На підставі цього в рамках загальної захисної функції трудового права варто виділяти: запобіжну, компенсаційну й каральну підфункції [11, с. 50].

Висновки. Отже, функції трудового права – це діяльність з упорядкування й регулювання трудових відносин, що виникають із приводу використання здатності людини до праці, за допомогою встановлення й реалізації трудових норм права на основних (магістральних) напрямках її дії, де виявляється поєднання засад публічного і приватного права в умовах ринкових відносин і з урахуванням принципів соціальної співпраці, підтримки соціального миру, захисту працівника від свавілля роботодавця.

Виділено регульовальну функцію трудового права, яка здійснює регулювання трудових відносин за допомогою позитивних засобів, та захисту, яка вступає в дію тоді, коли трудові права вже порушені, з метою їх відновлення та притягнення осіб, які винні у порушенні трудових прав до юридичної відповідальності. За ступенем соціально-виробничої спеціалізації виділено виробничу, економічну та соціальні функцію, які мають урівноважувати одна одну заради соціального миру роботодавців і працівників.

Список використаних джерел:

1. Словник української мови в 11 томах / за ред. І.К. Білодіда, А.А. Бурячок та ін. Т.10. К.: Наукова думка, 1979. 657 с.
2. Юридична енциклопедія: В 6 томах / гол. ред.: Шемшученко Ю.С., Зяблюк М.П., Горбатенко В.Д. та ін. Київ: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана. Т. 6: Т–Я. 2004. 768 с.
3. Щербина В. Проблеми формування поняття функцій трудового права в умовах ринкових відносин. Підприємництво, господарство і право: Науково-практичний, господарсько-правовий журнал / Ін-т приватного права і підпр-ва АПрН України та інш. 2004. № 2. С. 3–8.
4. Трудове право України: опорний конспект лекцій [Текст]: опорний конспект лекцій / Б.С. Беззуб, О.М. Міхатуліна; Міжрегіональна академія управління персоналом. Київ: МАУП, 2007. 344 с.
5. Курс порівняльного трудового права: підручник / за ред. акад. А.Р. Мацюка. Харків: Ніка Нова, 2011. 980 с.
6. Щербина В.І. Функції трудового права і модернізація законодавства про працю. Соціальне право України : науковий збірник / М-во освіти і науки України; Укр. асоціація фахівців трудового права; Чернігів, держ. технолог. ун-т. Чернігів, 2013. № 1 (2). С. 44–52.
7. Трудовое право Украины: учебно-справочное пособие / Г.И. Чаньшева, Н.Б. Болотина, Т.М. Додина и др. Харків: Одиссей, 2000 480 с.
8. Пилипенко П.Д. Окремі зауваження до проекту кодексу України про працю. Право України. 1996. № 9. С. 63–66.
9. Киселев И.Я. Новый облик трудового прав стран Запада (прорыв в постиндустриальное общество). Москва: Интел-Синтез, 2003. 160 с.
10. Жернаков В. Правове регулювання праці: співвідношення трудового і цивільного права. Право України. 2000 № 7. С. 49–52
11. Щербина В.І. Трудове право України: Підручник / за ред. В.С. Венедіктова. Київ: Істина, 2008. 384 с.